

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH TEZLIGI

*Ishmanova Nafosat**Forish tumani 16-maktab**boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish tezligini shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. O'qish tezligi bolaning nutqiy rivoji, tafakkuri hamda ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyati bilan bevosita bog'liq ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o'qish tezligini oshirishning samarali usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'qish tezligi, ongli o'qish, nutq rivoji, ta'lim samaradorligi, pedagogik texnologiyalar

Kirish

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning keyingi bilim faoliyati uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Aynan shu davrda o'qish malakasining shakllanishi o'ta muhim hisoblanadi. O'qish tezligi faqatgina tez o'qish emas, balki matnni to'g'ri, ongli va ifodali idrok etish bilan chambarchas bog'liqdir. O'quvchining o'qish tezligi yetarli darajada bo'lmasa, u dars jarayonida berilayotgan ma'lumotlarni to'liq o'zlashtira olmaydi, bu esa umumiy o'quv motivatsiyasining pasayishiga olib keladi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qish tezligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Chunki bugungi kunda axborot oqimi juda tez va keng. O'quvchi matn bilan mustaqil ishlay olishi, asosiy g'oyani tez anglab yetishi zarur. O'qish tezligining pastligi bolaning fikrlash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi, so'z boyligining kengayishini sekinlashtiradi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini oshirish uchun turli metod va usullardan foydalanish mumkin. Matn bilan ishlash, ifodali o'qish mashqlari, qisqa va mazmunli matnlar asosida savol-javoblar tashkil etish samarali hisoblanadi. Shuningdek, o'yin texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishini oshirib, o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda individual yondashuv muhim o'rin egallaydi. Har bir o'quvchining o'qish tezligi va idrok darajasi turlicha bo'lgani sababli, o'qituvchi ularning psixologik va intellektual xususiyatlarini inobatga olgan holda ish olib borishi lozim. Bu esa o'qish malakasining barqaror va samarali rivojlanishiga xizmat qiladi. Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirish jarayoni uzluksiz va tizimli bo'lishi zarur. O'qish malakasi bolaning nafaqat darslik bilan ishlashida, balki kundalik hayotida ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'qishni yaxshi egallagan

o'quvchi axborotni tez qabul qiladi, mustaqil fikr yuritishga moyil bo'ladi va o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda aniq ifodalay oladi.

O'qish tezligining shakllanishida fonetik to'g'rilik alohida ahamiyatga ega. Harflar va tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, bo'g'inlab o'qishdan sidirg'a o'qishga o'tish jarayoni o'qituvchi tomonidan puxta nazorat qilinishi lozim. Agar bu jarayon e'tibordan chetda qolsa, o'quvchida sekin o'qish, so'zlarni tushirib qoldirish yoki noto'g'ri o'qish holatlari yuzaga keladi.

Matnni ongli o'qish o'qish tezligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. O'quvchi o'qigan matnining mazmunini anglab yetmasa, tez o'qish samarali bo'lmaydi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda savol-javoblar, matn asosida suhbatlar, mazmunni qayta hikoyalash kabi mashqlar muntazam tashkil etilishi kerak. Bu usullar o'quvchining diqqatini jamlashga, mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'qish tezligini rivojlantirishda samarali natija bermoqda. Interaktiv doskalar, audio va video materiallar orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning eshitish va ko'rish xotirasini rivojlantiradi. Bu esa o'qish jarayonining yanada qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

O'yin faoliyati boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo'lib, o'qish tezligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. So'z topish, matndan asosiy fikrni aniqlash, rollarga bo'lib o'qish kabi o'yinlar o'quvchilarning faolligini oshiradi va o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Bunday mashg'ulotlar orqali o'quvchilar o'qishni majburiyat emas, balki qiziqarli jarayon sifatida qabul qiladilar. Shuningdek, oilaviy muhit ham o'qish tezligining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Uy sharoitida bolaning kitob o'qishga bo'lgan qiziqishini qo'llab-quvvatlash, ota-onaning o'zi namuna bo'lishi muhim hisoblanadi. O'qituvchi va ota-ona hamkorligi natijasida o'quvchining o'qish malakasi barqaror rivojlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish tezligini rivojlantirish jarayonida psixologik omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, o'qishga bo'lgan munosabati va darsdagi faolligi o'qish tezligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar o'quvchi o'qish jarayonida doimiy tanqidga uchrasa yoki xatolari uchun qo'rqitilsa, unda o'qishga nisbatan salbiy munosabat shakllanadi. Shu sababli o'qituvchi har bir kichik yutuqni rag'batlantirib borishi, o'quvchini qo'llab-quvvatlashi lozim.

O'qish tezligini oshirishda muntazamlik muhim hisoblanadi. O'quvchilar bilan har kuni qisqa muddatli, lekin mazmunli o'qish mashqlari o'tkazish yuqori natija beradi. Bu jarayonda o'quvchining charchab qolmasligi, o'qishdan zerikmasligi e'tiborga olinishi kerak. Mashqlar bosqichma-bosqich murakkablashtirib borilsa, o'quvchi o'z imkoniyatlarini his qiladi va yanada faolroq harakat qiladi.

Boshlang'ich ta'limda differensial yondashuv o'qish tezligini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. O'qish tezligi past bo'lgan o'quvchilar bilan alohida mashg'ulotlar tashkil

etish, kuchli o'quvchilarga esa murakkabroq matnlar berish maqsadga muvofiqdir. Bu usul orqali sinfda barcha o'quvchilarning rivojlanish darajasi muvozanatda saqlanadi.

O'qish jarayonida ifodalilikka e'tibor qaratish ham muhimdir. Matndagi tinish belgilariga rioya qilib o'qish, ohang va pauzalardan to'g'ri foydalanish o'quvchining nutqini boyitadi. Ifodali o'qish orqali bola matn mazmunini chuqurroq anglaydi va bu o'qish tezligining tabiiy ravishda oshishiga yordam beradi.

Shuningdek, fanlararo integratsiya ham o'qish tezligini rivojlantirishda samarali natija beradi. Matematika, tabiatshunoslik va tarbiya darslarida ham matn bilan ishlashga e'tibor qaratish o'quvchilarning o'qish malakasini mustahkamlaydi. Natijada o'qish faqat ona tili yoki o'qish darslari bilan cheklanib qolmaydi, balki barcha fanlar uchun zarur ko'nikmaga aylanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirishda darsni to'g'ri tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Dars jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda metodlarni tanlashi lozim. Bir xil uslubdagi mashg'ulotlar o'quvchini zeriktirishi mumkin, shuning uchun o'qish jarayonida turli faoliyat turlarini uyg'unlashtirish samarali natija beradi.

Matn tanlash masalasi ham o'qish tezligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun matnlar mazmunan sodda, hayotiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi zarur. Agar matn bolaning qiziqishiga mos bo'lsa, u uni o'qishga intiladi, bu esa o'qish tezligining oshishiga tabiiy ravishda olib keladi. Shu bilan birga, matn hajmi asta-sekin kengaytirib borilishi maqsadga muvofiqdir.

O'qish jarayonida xatolar ustida ishlash ham muhim hisoblanadi. O'quvchi qilgan xatolarini tushunib, to'g'rilash imkoniyatiga ega bo'lsa, o'qishga bo'lgan ishonchi ortadi. Xatolarni keskin tanqid qilish emas, balki muloyim tushuntirish orqali bartaraf etish o'quvchining ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari o'qish tezligini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Kutubxona bilan hamkorlikda o'tkaziladigan tadbirlar, kitobxonlik soatlari, badiiy asarlar bilan ishlash o'quvchilarning mustaqil o'qish ko'nikmasini shakllantiradi. Bunday faoliyatlar orqali o'quvchi o'qishni foydali va qiziqarli mashg'ulot sifatida qabul qila boshlaydi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy mahorati o'qish tezligini rivojlantirishda hal qiluvchi omillardan biridir. O'qituvchining nutqi ravon, talaffuzi to'g'ri va ifodali bo'lsa, o'quvchilar unga taqlid qiladi. Natijada o'qish jarayoni sifat jihatidan yanada yaxshilanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirishda nutqiy mashqlar muhim o'rin tutadi. Og'zaki nutqning rivojlanganligi o'qish jarayonining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar bilan so'z boyligini oshirishga qaratilgan mashqlar, gap tuzish, matn asosida fikr bildirish ishlari olib borilsa, o'qish jarayoni ancha ravonlashadi. Nutqi rivojlangan bola matnni tezroq va ongliroq o'qiydi.

Diqqat va xotirani rivojlantirishga qaratilgan mashqlar ham o'qish tezligini oshirishda samarali hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning tez chalg'ishi kuzatiladi, shu sababli qisqa va maqsadli mashqlar orqali diqqatni jamlash ko'nikmasi shakllantirilishi lozim. Xotirani mustahkamlash orqali o'quvchi so'zlarni tez tanib oladi va qayta-qayta to'xtab qolmasdan o'qishga erishadi.

O'qish tezligini baholash jarayonida adolatli va shaffof yondashuv muhimdir. O'quvchini boshqalar bilan solishtirish emas, balki uning shaxsiy rivojlanishiga e'tibor qaratish kerak. Bu yondashuv bolaning o'z ustida ishlashiga turtki bo'ladi va o'qishga bo'lgan ijobiy munosabatini mustahkamlaydi.

Shuningdek, milliy va ma'naviy qadriyatlar asosida tuzilgan matnlar bilan ishlash o'quvchilarda nafaqat o'qish tezligini, balki tarbiyaviy fazilatlarni ham shakllantiradi. Vatan, oila, tabiat va do'stlik mavzularidagi matnlar o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni faol o'qishga undaydi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirishda uzluksizlik tamoyiliga amal qilish zarur. O'quvchi bir bosqichda egallagan ko'nikmalar keyingi sinflarda ham davom ettirilib, mustahkamlanib borilsa, yuqori natijalarga erishish mumkin bo'ladi. Bu jarayonda o'qituvchi, ota-ona va maktab hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirishda muhitning ta'siri katta ahamiyatga ega. Sinf xonasining qulay va estetik jihatdan tartibli bo'lishi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan e'tiborini oshiradi. Sinfda kitob burchagi tashkil etilishi, devorlarga qiziqarli hikmatli so'zlar va qisqa matnlar joylashtirilishi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

O'qish jarayonida jamoaviy va juftlikda ishlash usullari ham samarali hisoblanadi. O'quvchilar bir-biriga o'qib berish, navbat bilan matnni davom ettirish orqali nafaqat o'qish tezligini, balki tinglash madaniyatini ham rivojlantiradilar. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning o'zaro hamkorligini kuchaytiradi va ijtimoiy faolligini oshiradi.

O'qish tezligini rivojlantirishda qayta aloqa muhim omil sanaladi. O'qituvchi o'quvchining o'qish jarayonidagi yutuq va kamchiliklarini o'z vaqtida aniqlab, aniq tavsiyalar berib borishi kerak. Qayta aloqa qanchalik samarali bo'lsa, o'quvchi o'z ustida ishlashga shunchalik mas'uliyat bilan yondashadi.

Shuningdek, badiiy adabiyot bilan ishlash o'qish tezligini oshirishning eng tabiiy yo'llaridan biridir. Ertaklar, hikoyalar va she'rlar bilan ishlash jarayonida o'quvchilar obrazlarni tasavvur qiladi, voqealarni his etadi va matnni tezroq anglay boshlaydi. Bu esa o'qish jarayonining ravonlashishiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'limda o'qish tezligini rivojlantirish faqatgina texnik ko'nikma emas, balki shaxs kamolotiga xizmat qiluvchi jarayon ekanligini unutmaslik lozim. O'qish orqali bola dunyoni anglaydi, mustaqil fikr yuritishga o'rganadi va ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirishda o'quvchining ichki motivatsiyasini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Agar bola nima uchun o'qiyotganini anglab yetsa, o'qish jarayoniga mas'uliyat bilan yondashadi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida o'qishning hayotdagi ahamiyatini oddiy va tushunarli misollar orqali tushuntirib borishi lozim. Bu esa o'quvchida o'qishga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi.

O'qish tezligini rivojlantirish jarayonida mustaqil ishlarning o'rni katta. O'quvchiga kichik hajmdagi matnlar berib, ularni mustaqil o'qish va mazmunini tushunib yetish vazifasi yuklatilsa, unda mas'uliyat hissi kuchayadi. Mustaqil o'qish orqali bola o'z imkoniyatlarini sinab ko'radi va asta-sekin o'qish jarayonida ishonch hosil qiladi.

Boshlang'ich sinfda o'qish tezligini oshirish bilan bir qatorda, to'g'ri o'qishga ham alohida e'tibor qaratilishi kerak. Tezlik ortidan quvib, so'zlarni noto'g'ri o'qish yoki mazmunni tushunmaslik holatlariga yo'l qo'yilmasligi lozim. O'qituvchi tez-tez to'xtab, o'qilgan matn yuzasidan qisqa suhbatlar tashkil etsa, o'qishning sifati ta'minlanadi.

O'qish jarayonida mimika va imo-ishoralardan foydalanish ham o'quvchilarning matnni yaxshiroq anglashiga yordam beradi. O'qituvchining ifodali o'qishi, ovoz ohangini to'g'ri qo'llashi o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va ularda taqlid qilish istagini paydo qiladi. Bu esa o'qish tezligining tabiiy ravishda rivojlanishiga olib keladi.

Shuningdek, o'quvchilarning muvaffaqiyatini omma oldida e'tirof etish ham muhimdir. Kichik rag'batlar, iliq so'zlar va ijobiy baholar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. O'ziga ishongan o'quvchi esa o'qish jarayonida faolroq bo'ladi va tezroq rivojlanadi.

Boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirish uzoq muddatli va sabr talab qiladigan jarayon bo'lib, unda izchillik muhim hisoblanadi. To'g'ri tashkil etilgan pedagogik faoliyat natijasida o'quvchilarda barqaror o'qish malakasi shakllanadi va bu ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishga mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda o'qish tezligini rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. O'qish tezligi bolaning nutqiy va aqliy rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy pedagogik metodlardan oqilona foydalanish, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Bu esa kelajakda mustaqil fikrlaydigan, bilimli va faol shaxsni shakllantirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I. A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. Toshkent. Sharq nashriyoti. 1997. 45–48-betlar.

2. Yo'ldoshev J. G'., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent. O'qituvchi. 2004. 112–118-betlar.
3. Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda o'qish metodikasi. Toshkent. Fan va texnologiya. 2015. 76–82-betlar.
4. Raxmonov D. Ta'limda zamonaviy yondashuvlar. Toshkent. Innovatsiya. 2018. 54–60-betlar.
5. Abdullayeva M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. Toshkent. Universitet. 2016. 89–95-betlar.
6. Sultonov H. O'qish malakasini rivojlantirish metodlari. Samarqand. Zamon nashri. 2019. 33–38-betlar.
7. Ismoilova N. Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent. Ilm Ziyo. 2021. 101–107-betlar.